



نقدی بر تاریخ شفاهی در برنامه‌های بی‌بی‌سی

فصلی از کتاب تاریخ نگاری به شیوه رادیو بی بی سی

دکتر صفورا برومند

عضو هیئت علمی پژوهشکده تاریخ

چکیده

برنامه‌های تاریخی شبکه‌های رادیویی **BBC**، از نظر چگونگی ارائه و معرفی تاریخ و شیوه برنامه‌سازی از ویژگی‌هایی برخوردارند که آنها را در تقسیم‌بندی کلی در زیرمجموعه عناصری چون تازگی و جذابیت مطالب، تنوع موضوع، فضا سازی و تخیل‌برانگیزی، استفاده از گفتار کارشناس و تاریخ شفاهی برای برقراری ارتباط بیشتر با مخاطب و القای سندیت برنامه از این طریق می‌توان بررسی کرد.

از ویژگی‌های شاخص برنامه‌های تاریخی در رادیو **BBC** به تازگی و جذابیت مطالب می‌توان اشاره کرد. فهرست برنامه‌های تاریخی موجود در اینترنت و وبسایت رادیو **BBC** مبین این امر است.

برنامه‌های تاریخی رادیویی در قالب‌های مختلف، طراحی و تهیه می‌شوند. بنابراین مخاطبان در گروه‌های مختلف اجتماعی می‌توانند با این برنامه‌ها و موضوعات آن ارتباط برقرار کنند. برنامه‌های تاریخی رادیوهای BBC به گونه‌ای طراحی و تهیه شده‌اند که از توانایی پاسخگویی به سلیقه شنوندگان مختلف برخوردارند. به طور مثال، در ویژه‌برنامه‌هایی که به مناسبت رخدادهای تاریخی در رادیوهای BBC تهیه می‌شود، مجموعه برنامه‌هایی متنوع به چشم می‌خورد که درباره ابعاد مختلف موضوعی یکسان، اما در قالب برنامه‌هایی با ساختارهای متفاوت، مثل مستند، نمایش، طنز، میزگرد، مسابقه و... تهیه شده‌اند. برنامه‌های تاریخی رادیو به صورت زنده یا تولیدی، با کیفیت بالا پخش می‌شوند و در هر دو صورت، از تنوع و جذابیت خاص برخوردارند.

در برنامه‌های تاریخی، موضوعاتی بکر و تازه مدنظر قرار می‌گیرد؛ موضوعاتی که شنونده دقیقی از وقت خود را برای آشنایی با آنها در اختیار رادیو قرار می‌دهد. در برنامه‌های تاریخی رادیو BBC مباحث خشک تاریخی مطرح نمی‌شود و در صورت نیاز به پرداختن به آنها، به گونه‌ای غیرمستقیم و با استفاده از مباحث فرعی و ملموس در جامعه امروزی، به مباحث خشک تاریخی اشاره می‌شود.

موضوعات برنامه تاریخی در رادیو BBC اگرچه بر مبنای دستورالعمل و اولویت‌های این رسانه انتخاب می‌شود، پیشنهادها و انتقادهای شنوندگان، عامل مهمی در طراحی و تهیه برنامه‌هایی از این دست به‌شمار می‌رود. از این روست که موضوعات برنامه‌های تاریخی رادیو BBC متنوع و برای شنونده جذاب و شنیدنی است.

بخش شایان توجهی از برنامه‌های تاریخی رادیو BBC به موضوعات مرتبط با تاریخ اجتماعی و ابعاد گوناگون از تاریخ معاصر اروپا و بریتانیا اختصاص دارد. این

موضوعات برای مخاطب ملموس است و شنونده انگیزه بیشتری برای شنیدن برنامه دارد. بخش دیگری از برنامه‌های تاریخی رادیو BBC به معرفی تاریخ بریتانیا اختصاص دارد. این موضوع اگرچه مبحثی سنگین و برای عامه خشک و بی‌روح به‌شمار می‌رود، اما ساختار برنامه به گونه‌ای طراحی می‌شود که مباحث خشک تاریخی به داستانی مهیج و سرشار از مباحث تازه و شنیدنی تبدیل می‌شود. برنامه‌های تاریخی در ایستگاه‌های رادیویی BBC به طرح مباحث تاریخی قرون گذشته اختصاص ندارد، بلکه مباحث مرتبط با رخدادهای دهه‌های

در برنامه‌های تاریخی،

موضوعاتی بکر و تازه

مدنظر قرار می‌گیرد؛

موضوعاتی که شنونده

دقیقی از وقت خود را برای

آشنایی با آنها در اختیار

رادیو قرار می‌دهد.

اخیر هم به‌عنوان موضوعی تاریخی و مربوط به یک نسل پیش جامعه بریتانیا معرفی و بررسی می‌شود. برخی از این برنامه‌ها عبارت‌اند از: *Space Hoppers*، *Tank Tops and Me* و *Legwarm- ers, Yuppies and Me* که به ترتیب به بررسی رخدادهای دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ اختصاص دارند. این برنامه از رادیو ولز پخش شده است و صحبت با افرادی که در دهه‌های مورد بحث، جوان بودند و استفاده از موسیقی آن دوره، فضای مناسبی را برای معرفی دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ فراهم می‌کند.

برنامه‌های تاریخی در رادیو BBC از

نظر شیوه تهیه و قالب اجرا، از قدرت فضا سازی شایان توجهی برخوردارند. این ویژگی از برخی عناصر اصلی نشئت می‌گیرد. مثل شیوه طراحی، تدوین و نگارش برنامه، نوع اجرا و بیان گوینده و شیوه تهیه برنامه.

در واقع طراح، نویسنده و تهیه‌کننده برنامه با دقت و در زمان کافی، به خلق برنامه‌ای می‌پردازند که حواس شنونده به سهولت به آن جلب می‌شود. نوع بیان مطلب از تسلط گوینده بر موضوع حکایت می‌کند و در نتیجه، شنونده با اطمینان خاص، به برنامه گوش می‌دهد و درباره مطالب آن فکر می‌کند. گوینده یا مجری برنامه‌های تاریخی در رادیو BBC تنها خواننده متون نیست، بلکه با ابعاد مختلف موضوع مطرح شده در متن، آشناست. در برخی موارد مجری برنامه تنها در یک برنامه خاص مرتبط با موضوع تاریخ فعالیت دارد. در برخی موارد نیز مجری خود مورخ است. در هر دو صورت مجری برنامه‌های تاریخی به سهولت می‌تواند با کارشناسان برنامه ارتباط برقرار کند، از قدرت احاطه بر مباحث و گفت‌وگوهای تاریخی برخوردار است و با تمرکز بحث را کنترل می‌کند. در نتیجه، در گفت‌وگوها و میزگردهای تاریخی، بحث به بیراهه نمی‌رود و در زمان مناسب جمع‌بندی می‌شود.

مخاطبان برای درک و تأیید مباحثی که از برنامه‌های رادیویی یا تلویزیونی پخش می‌شود، به میزان سندیت مطالب می‌اندیشند. علاوه بر منابع و مآخذ مکتوب، آثار معماری یا هنری که در برنامه‌های تاریخی به آنها ارجاع داده می‌شود، کارشناسان آشنا به موضوع و متخصص، از عناصر اصلی سندیت برنامه به‌شمار می‌روند. بنابراین حضور کارشناس متخصص در برنامه می‌تواند بر جذب مخاطب تأثیر مطلوبی بگذارد. این ویژگی است که برنامه‌های تاریخی رادیوهای BBC از آن برخوردارند.

از مضامین شاخص برنامه‌های تاریخی

فضاسازی مناسب در برنامه رادیویی باشد. بنابراین با تنظیم دقیق سؤالات و تعیین مسیر گفت‌وگو با مصاحبه‌شونده می‌توان از رادیو به‌عنوان ابزاری مناسب برای تعریف تاریخ شفاهی در طیف گسترده‌ای از مخاطبان استفاده کرد.

همان‌طور که در ابتدای این مبحث بیان شد، تاریخ شفاهی از مهم‌ترین شیوه‌های ارائه برنامه‌های تاریخی در شبکه‌های رادیویی **BBC** به‌شمار می‌رود و در واقع **BBC** به‌گونه‌ای قابل‌توجه و مناسب از این شیوه برای معرفی و آموزش تاریخ به‌صورت شنیداری استفاده می‌کند. نمونه‌هایی از این برنامه‌ها نیز در بخش



برنامه‌های تاریخی رادیوهای **BBC** معرفی شد.

ازجمله برنامه‌های شاخص رادیو **BBC** که با تکیه بر تاریخ شفاهی و در ساختار تاریخ شنیداری تهیه شده است، از برنامه‌های ۴۰ قسمتی با عنوان **قرن صحبت می‌کند** می‌توان نام برد. این برنامه درباره تاریخ بریتانیا در قرن بیستم و به‌مناسبت فرارسیدن هزاره جدید، تهیه و از تمامی شبکه‌های محلی و ایستگاه‌های منطقه‌ای **BBC** مدتی بعد نیز به‌صورت مجزا از رادیو ۴ پخش شد. برای تهیه این برنامه با ۶۰۰۰ نفر مصاحبه شده است که پیرترین آنها ۱۰۷

بر نوار ضبط‌شده است، تنها برای تعداد معدودی از مخاطبان قابل دسترسی است. تنها در صورتی می‌توان از این ابزارها برای معرفی تاریخ شفاهی استفاده کرد که متن مصاحبه به‌همراه نوار ضبط‌شده آن از طریق رادیو یا کتاب در اختیار همگان قرار بگیرد.

به‌عقیده پیتر رید، محقق دانشگاه ملی استرالیا، رادیو دومین شیوه برای سهیم‌شدن در مصاحبه تاریخ شفاهی با طیف وسیعی از مخاطبان است. این در صورتی است که مصاحبه رادیویی برای ضبط تاریخ شفاهی، به‌شکلی دقیق و با مهارت بسیار صورت بگیرد. از

اشکالات کاربرد رادیو در تاریخ شفاهی، ماهیت علایم و رمزهای رادیویی است. به‌طور مثال در تاریخ شفاهی سکوت مصاحبه‌شونده می‌تواند معنای خاصی را القا کند. در صورتی که سکوت در رادیو در برخی موارد مبین کارکرد ناقص یا نامناسب رادیو است با این حال، توجه به این نکته ضروری است که در برخی موارد از سکوت در رادیو می‌توان به‌عنوان محرکی قدرتمند برای برانگیختن قوه تخیل شنونده استفاده کرد. استفاده از سکوت در زمان همراهی با کلمات، برای تصدیق و تأیید صحبت فرد دیگر یا خلق فضای غم‌انگیز می‌تواند عامل مؤثری در

در رادیوهای **BBC** تاریخ شفاهی است. تاریخ شفاهی در تعریفی مختصر عبارت است از گفت‌وگو با شاهدان رخدادی که در تاریخ معاصر به‌وقوع پیوسته است و ضبط و ثبت این گفت‌وگو. با استفاده از مصاحبه‌هایی که محققان تاریخ شفاهی تهیه و گردآوری می‌کنند، بخشی از تاریخ معاصر تحلیل و تدوین می‌شود. این شیوه از بهترین و مهم‌ترین شیوه‌های گردآوری اطلاعات تاریخی درباره رخداد‌های دهه‌های گذشته به‌شمار می‌رود. در سال‌های اخیر و با توجه به اهمیت تاریخ شفاهی در تدوین تاریخ معاصر، محققان این رشته از مطالعات تاریخی برای تهیه تاریخ شفاهی، شیوه‌ها و راهکارهای خاصی را مدنظر قرار داده‌اند. ازجمله این شیوه‌ها از گفت‌وگو با افراد بر مبنای بیان داستان زندگی، بخشی خاص از زندگی فرد یا گفت‌وگو با گروه خاص درباره رخداد معین، می‌توان نام برد. شایان ذکر است که در بیشتر برنامه‌های تاریخی مرتبط با تاریخ معاصر بریتانیا یا جهان که از رادیوهای **BBC** پخش می‌شود، این شیوه‌ها نیز اعمال می‌شود. بنابراین می‌توان چنین گفت که در برنامه‌های تاریخی رادیوهای **BBC** به‌گونه‌ای قابل‌توجه و کاربردی، از تاریخ شفاهی برای معرفی تاریخ استفاده شده است.

درواقع، مورخان همواره درخصوص چگونگی انتقال مصاحبه‌ها با موضوع تاریخ شفاهی به دیگران با مشکلات همراه بوده‌اند و این امر مورد بررسی و مباحثه قرار گرفته است. درواقع، سؤال این است که چگونه می‌توان حالات فرد مصاحبه‌شونده را پس از مصاحبه به دیگران انتقال داد؟ برای ثبت تاریخ شفاهی جایگزین‌هایی درنظر گرفته شده است، از جمله متن گفت‌وگو که در این صورت باید متنی کامل و بسیار دقیق باشد. متونی از این دست را می‌توان به‌همراه مصاحبه ضبط شده در بایگانی نگهداری کرد. اما باید درنظر داشت که متن نوشته‌شده، همانند مصاحبه‌ای که

و جوان‌ترین ۵ ساله بوده‌اند. آرشیو کامل این برنامه شامل ۶۰۰۰ مصاحبه و ۶۴۰ برنامه، بزرگ‌ترین مجموعه تاریخ شفاهی اروپا به‌شمار می‌رود. از این‌رو، آرشیو مجموعه قرن صحبت می‌کند، به کتابخانه بریتانیا واگذار گردید و «بانک حافظه هزاره BBC» نامیده شد. کتابخانه بریتانیا در صدد است این فهرست آرشیو را به‌صورت آن‌لاین در اختیار محققان و مورخان تاریخ اجتماعی قرن بیستم بریتانیا قرار دهد.

نمونه دیگری از برنامه‌های تاریخی رادیوهای BBC که بر اساس تاریخ شفاهی ساخته شده‌اند، برنامه‌ای است با نامی استعاری با عنوان **خاطره همانند گلوله‌ها منفجر می‌شود**. این برنامه، براساس صحبت‌ها و خاطرات نورمن وینچستر از سربازان جنگ جهانی دوم ساخته شده است. وی در هنگام تهیه برنامه ۸۸ سال داشته است و بدون آن‌که با موسیقی آشنا باشد، در صدد بود قطعه‌ای درباره تجارب خود در جنگ بنویسد. وی اشعاری در این‌باره می‌سراید و موسیقی موردنظر خود را نیز می‌نویسد. این قطعه را کارن ویمهرست تکمیل کرده است. شایان ذکر است که هلن وینشتین تهیه‌کننده این برنامه، ضمن صحبت با کارن ویمهرست از این اقدام وینچستر آگاه می‌شود و به‌عنوان یک مورخ و مستندساز در صدد تهیه برنامه‌ای با این موضوع برمی‌آید. بنابراین، به‌عنوان تهیه‌کننده برنامه با وینچستر به صحبت می‌نشیند و خاطرات او را ضبط می‌کند. اگرچه او در ضبط این خاطرات به‌علت کهولت سن وینچستر و فراموشی وی، با مشکلاتی روبه‌رو بوده است، ولی موفق به یادآوری خاطرات وینچستر می‌شود. به‌طور مثال، وینچستر را به موزه سلطنتی جنگ می‌برد تا او با مشاهده فیلم‌هایی از دوران جنگ، خاطرات مغشوش خود را ترمیم کند. این دیدار از موزه برای ضبط خاطرات وینچستر بسیار مفید بوده است. شرح خاطرات وینچستر به‌صورت

متن بازنویسی و توسط مارک بولتن، از هنرپیشگان معروف بریتانیا، اجرا شد. در برنامه از موسیقی‌ای که وینچستر نوشته بود نیز استفاده شده است. برنامه با پشتیبانی کامل BBC، به‌شیوه‌ای جدید و براساس تاریخ شفاهی، ساخته و روز یکشنبه ۱۰ نوامبر ۲۰۰۲، ساعت ۱۱:۴۵ از رادیو ۴ پخش شد.

با بررسی فهرست هفتگی برنامه‌های رادیو ۴ به‌عنوان شبکه‌ای که بیشترین برنامه‌های تاریخی را دربردارد، می‌توان چنین گفت که در بیشتر مواقع، در هر روز هفته یک برنامه تاریخی از این شبکه پخش می‌شود. برخی برنامه‌ها مثل این

به عقیده پیتر رید، محقق
دانشگاه ملی استرالیا،
رادیو دومین شیوه برای
سهیم‌شدن در مصاحبه
تاریخ شفاهی با طیف
وسعی از مخاطبان است.
این در صورتی است که
مصاحبه رادیویی برای
ضبط تاریخ شفاهی،
به‌شکلی دقیق و با مهارت
بسیار صورت بگیرد.

جزیره مقتدر یا امپراتوری که به معرفی تاریخ بریتانیا اختصاص دارند، هر روز هفته از دوشنبه تا جمعه به‌جز روزهای تعطیل پخش می‌شوند. ویژه‌برنامه‌های تاریخی نیز به‌صورتی طراحی می‌شوند که در بیشتر ساعات روز و به‌طور مستمر و بی‌وقفه، در طول یک یا چند روز، پخش شوند.

مدت‌زمان بیشتر برنامه‌های تاریخی بین ۱۵ تا ۳۰ دقیقه است که این زمان در مورد برنامه‌های میزگرد مثل **در زمان ما یا نمایش‌های تاریخی**، بین ۴۵ دقیقه تا یک ساعت تنظیم می‌شود. برنامه‌های تاریخی شبکه‌های رادیویی BBC در ساعات خاصی پخش می‌شوند. گذشته از برنامه **در زمان ما** که به‌صورت میزگرد و با موضوع تاریخ اندیشه و علم، ساعت ۹ تا ۹:۳۰ صبح پنج‌شنبه از رادیو ۴ پخش می‌شود، بخش قابل‌توجهی از برنامه‌ها با موضوعات مختلف تاریخی، در ساعات ۱۱:۳۰ تا ۱۲:۰۰، ۱۵:۰۰ تا ۱۵:۳۰ و ۱۶:۰۰ تا ۱۶:۳۰ پخش می‌شوند. برای برخی برنامه‌ها، ساعت خاصی برای تکرار نیز در نظر گرفته شده است، مثل برنامه در زمان ما، که در شامگاه همان‌روز ساعت ۲۱:۳۰ تا ۲۲:۰۰ پخش می‌شود یا برنامه گردهمایی که پنج روز بعد از پخش یعنی در روز جمعه ساعت ۹ صبح تکرار می‌شود. براساس نمودار مخاطبان رادیو ۴ در یک روز، می‌توان چنین گفت که بیشترین مخاطبان برنامه‌های تاریخی افراد مسن به‌شمار می‌روند.

برخی برنامه‌های تاریخی که به‌صورت مجموعه و با موضوعی مرتبط در دو، سه، چهار یا پنج قسمت تهیه می‌شوند، در برخی موارد هر روز پخش می‌شوند و بدین ترتیب، برنامه در زمان کوتاهی به‌پایان می‌رسد. برخی مجموعه‌ها، به‌طور فصلی پخش می‌شوند و با پایان یافتن هر فصل از مجموعه، ضمن تعیین مدت‌زمان خاصی برای تولید مجموعه جدید، تاریخ پخش فصل جدید مجموعه اعلام می‌شود.